

ARHEOLOĢIJA LATVIJAS REPUBLIKAS (1918–1940) LAIKĀ*

Andrejs Vasks

Dr. habil. hist., LU Latvijas vēstures institūts, vadošais pētnieks.

Zinātniskās intereses: Latvijas aizvēsture, arheoloģija, bronzas un senākais dzelzs laikmets.

Rakstā aplūkota Latvijas arheoloģijas attīstība starpkaru periodā, veiktie organizatoriskie pasākumi un izveidotās institūcijas arheoloģiskās pētniecības un pieminekļu aizsardzības nodrošināšanai, starptautiskā sadarbība un publikācijas.

Atslēgas vārdi: Latvija, arheoloģija, akmens, bronzas un dzelzs laikmets, vēsturiskie laiki, starptautiskā sadarbība, publikācijas.

ORGANIZATORISKIE PASĀKUMI UN INSTITŪCIJAS

Nodibinoties Latvijas Republikai 1918. gadā, Latvija atradās ļoti sarežģītā militāri politiskajā situācijā. Lai gan Pirmais pasaules karš bija beidzies, Latvijā karadarbība turpinājās gan pret iekšējiem, gan ārējiem ienaidniekiem (Latvijas Neatkarības karš) un beidzās tikai 1920. gadā. Tikai tad kļuva iespējama jaunās republikas institūciju, to skaitā zinātnes, izglītības un kultūras organizāciju veidošana. Ar šo laiku sākās arī arheoloģijas “institucionalizācija”, respektīvi, visa arheoloģiskā darbība tika ietverta atbilstošu valsts organizāciju ietvaros.

1920. gadā nodibināja Latviešu etnogrāfisko muzeju, kas bija radies jau agrāk kā sabiedrisks veidojums pie Rīgas Latviešu biedrības (RLB) Zinību komisijas (kopš 1924. gada – Valsts vēsturiskais muzejs, tagad – Latvijas Nacionālais vēstures muzejs). Muzejā tika izveidota arheoloģijas nodaļa. Tās arheoloģisko krājumu

* LETONIKA Raksts sagatavots Valsts pētījumu programmā “Letonika”.

veidoja no RLB Zinību komisijas muzeja pārņemtā kolekcija – 1442 senlietu vienības.

1922. gadā Latvijas Universitātē nodibināja Arheoloģijas katedru, kuru 1922. gadā sāka vadīt no Kēnigsbergas Universitātes uzaicinātais profesors Makss Eberts (1879–1929), bet kopš 1924. gada – no PSRS dzimtenē pārbraukušais profesors Francis Balodis (1882–1947). Arheoloģijas katedras uzdevums bija sagatavot profesionālus arheologus, jo Latvijā tolaik tādu trūka. Abu profesoru organizētās nodarbības piesaistīja salīdzinoši lielu skaitu studentu – 20–30.¹ Studenti piedalījās arī abu profesoru semināru izrakumos un arheoloģisko vietu apzināšanā. No viņu vidus nāca visi 20. gadu otrās puses – 30. gadu Latvijas arheologi.

1923. gadā Saeima pieņēma Pieminekļu aizsardzības likumu (likums tika papildināts 1932. gadā). Tā autors bija pirmais LU rektors, I Saeimas izglītības komisijas priekšsēdētājs prof. Ernests Felsbergs (1866–1928). Šajā pašā gadā pie Izglītības ministrijas nodibināja Pieminekļu valdi, kurai bija jānodrošina kultūras, tai skaitā arī arheoloģisko pieminekļu aizsardzība (pieminekļu reģistrācija, uzmērīšana, uzskaites anketu izstrādāšana, aizsargājamo pieminekļu sarakstu sastādīšana, korespondentu tīkla izveidošana, arī izrakumu organizēšana²). Sākot ar šo laiku, arheoloģiskos izrakumus drīkstēja veikt tikai ar Pieminekļu valdes atļauju, kurai bija jānodod arī izrakumu dokumentācija un atradumi un kura tos tālāk novietoja Valsts vēsturiskajā muzejā.

Tātad 1923. gads bija pagrieziena punkts Latvijas arheoloģijā – tā tika ievirzīta modernas zinātnes gultnē, bet arheoloģisko pieminekļu aizsardzība un izpēte kļuva par valsts kultūrpolitikas sastāvdaļu.³ Lielāks atbalsts vēstures pētniecībai sākās pēc K. Ulmaņa realizētā valsts apvērsuma 1934. gada 15. maijā. Kā svarīgs tika izvirzīts uzdevums celt tautas nacionālo pašapziņu, un vēsturei, tai skaitā aizvēsturei te tika ierādīta ievērojama loma. Šajā sakarā nozīmīgs bija 1936. gads, kad tika nodibināts Latvijas vēstures institūts, kurā bija arī senvēstures nodaļa,⁴ un sāka iznākt žurnāls *Senatne un Māksla*, kurā vietu atrada daudzi arheologu raksti (sīkāk par to tālāk). 30. gados pieauga arī finansiālais at-

balsts arheoloģijai. Tā Pieminekļu valdes budžetā arheoloģiskajiem izrakumiem 1934./1935. gadā bija atvēlēti Ls 1300, bet 1938./1939. gadā – jau Ls 3600. Līdzīgi arī senlietu iegādei atvēlētā summa šajos gados no Ls 300 pieauga līdz Ls 7000.⁵

ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI UN SVARĪGĀKĀS ATZIŅAS

Pirmos izrakumus valsts organizācijas – Valsts vēsturiskā muzeja uzdevumā 1920.–1922. gadā veica muzeja lietvedis Jūlijs Krieviņš-Lietgalietis (1863–1935) Priekuļu Kampos, pie Veckuldīgas pilskalna un Kazdangā, bet 1923. gadā pēc Latvijas Senatnes pētītāju biedrības ierosinājuma – Sārumkalna pilskalnā. Vēl atzīmējami mākslinieka Eduarda Brencēna (1885–1929) 1920. gadā, LU profesora, zviedru antropologa Gastona Bakmaņa (1883–1964) 1921. gadā un prof. anatoma Jēkaba Prīmaņa (1892–1971) 1922. gadā veiktie izrakumi latgaļu uzkalniņu kapulaukā Jaunpiebalgā. 1924. gadā izrakumus akmeņu krāvuma kapos Liezēres Pelavās veica barons A. Šulcs-Ašerādens.

Vairākos Latvijas novados bija aktīvi skolotāji – novadpētnieki. Dibināja skolu muzejus. Piemēram, Jēkabpilī darbojās skolotājs Arnolds Štokmanis (1895–1970) un viņa dibinātais Dzimtenes senatnes pētīšanas pulciņš. Ar Izglītības ministrijas atļauju viņš veica izrakumus vairākos uzkalniņu kapulaukos Krustpils, Sēlpils un Ābeļu pagastā. Savukārt Cesvaines vidusskolas zīmēšanas skolotājs Augusts Nore (1883–1959) izdarīja izrakumus Cesvaines pilskalnā un vairākos senkapos Cesvaines, Oļu, Jaungulbenes un Virānes pagastā. Kurzemē 20. gadu sākumā aktīvi darbojās Aizputes apriņķa mērnieks Kārlis Rubulis (1886–?). 1921. gadā Lielivandē viņš pētīja kuršu ugunskaņus.

Tā kā kopš Pieminekļu valdes nodibināšanas 1923. gadā izrakumus drīkstēja veikt tikai profesionāli arheologi, kādu Latvijā tolaik nebija, tad nepieciešamības kārtā 1924. gadā aizsardzības izrakumu veikšanai Rucavas Mazkatužu un Bauskas Dreņģeru-Čunkānu kapulaukā pieaicināja Heidelbergas Universitātes profesoru Ernstu Vāli (*Wahle*, 1889–1981). Nelielus izrakumus dažās

vietās Vidzemē un Kurzemē 1923. gadā veica arheoloģijas semināra studenti prof. M. Eberta, bet Latgalē un Augšzemē prof. F. Baloža vadībā.⁶ 1925. un 1926. gadā vairākās vietās Zemgalē un Vidzemē izrakumus veica arī Maskavas Arheoloģijas institūtā izglītību guvušais pirmais Pieminekļu valdes priekšsēdētājs un valsts darbinieks Fridrihs Ozoliņš (1879–1940). 1925. gadā divos agrā–vidējā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapulaukos Augšzemē izrakumus veica Tartu Universitāti tikko beigušais Harijs Moora (1900–1968).

Sākot ar 20. gadu otro pusi, izrakumus vadīja jau LU sagatavotie speciālisti Valdemārs Ģinters (1899–1970), Fēlikss Jākobsons (1896–1830), Eduards Šturms (1895–1959), Rauls Šnore (1901–1962), Hugo Riekstiņš (1904–198?), Ādolfs Karnups (1904–1973), 30. gados viņiem piepulcējās Elvīra Šnore (dzim. Vilciņa, 1905–1996), Pēteris Stepiņš (1914–1999), Kārlis Ošs (1907–?). Jersikas un Kristapiņu kapulaukā, bet kopā ar V. Ģinteru – Mežotnes kapulaukā izrakumus veica arī Daugavpils muzeja pārzinis, Latvijas Mākslas akadēmijā izglītību guvušais gleznotājs Oskars Kalējs (1902–1993).

Akmens un bronzas laikmeta pieminekļos, ja neskaita 1923. gadā notikušos M. Eberta izrakumus Tojātu apmetnē, izrakumi sākās tikai 30. gados E. Šturma vadībā. Šajā laikā tika pētītas apmetnes Zebrenes Lejascīskās (1930), Garozes Ruteniekos (1932–1933), Virānes Galajukānos (1934) un Zvejniekos (1934), Dundagas Pūrciemā (1934–1938), Rīgas Vārnaskrogā (1935), Lubānas Līčagalā (1936), Ramslavās (1936) un Ičā (1938–1939), Dvietē (1938) un Dvietes Munčos (1938), Sārnatē (1938–1940). Nozīmīgākie no tiem bija Lejascīskās, Pūrciemā, Ičā un it īpaši Sārnatē, kur pirmoreiz tika atrasti koka priekšmeti un koka celtnu paliekas.⁷ Lai arī izrakumu apjoms bija ierobežots (pārsvārā tie bija nelieli aizsardzības izrakumi), iegūtie rezultāti ļāva E. Šturmam nonākt pie vairākiem būtiskiem secinājumiem. Pirmām kārtām kļuva skaidrs, ka Latvijas akmens laikmets dalāms mezolītā un neolītā. Lai arī mezolīta laikam atbilstošas apmetnes vēl nebija zināmas, tomēr vairāk nekā 50 kaula un raga rīku savrupatradumu (īpaši no Lubāna ezera un Dvietes upes) nepārprotami

norādīja uz Latvijas teritorijas apdzīvotību mezolītā. Skaidrāka kļuva arī abu posmu hronoloģija – pēc līdzīgiem atradumiem Maglemoses purvā (Dānija) un Kundas purvā (Igaunija) arī Latvijas atradumi tika datēti ar 7000.–6000. g. pr.Kr.⁸ Neolīts tika attiecināts uz laiku no 3000. līdz 1500. g. pr.Kr., kad sākās bronzas laikmets (tiesa gan, F. Balodis par neolīta sākumu norādīja 4000. g. pr.Kr.⁹). Neolītā tika izšķirtas divas kultūras – senākā ķemmes keramikas un tai sekojošā auklas keramikas kultūra.¹⁰

Tāpat kā par akmens laikmetu, arī pētījumi par bronzas un senāko dzelzs laikmetu 20.–30. gados saistījās ar E. Šturma vārdu, lai gan izrakumus šo laikmetu pieminekļos veica arī citi arheologi. No uzkalniņu kapulaukiem nozīmīgi bija izrakumi Limbažu Buļļumuižā 1929. gadā (E. Šturms) un 1930. gadā (V. Ģintars).¹¹ Šiem akmens šķirstu kapiem līdzīgus, bet mazāk izteiksmīgus vēl pētīja Dzelzavas Puntūzī (E. Šturms, H. Riekstiņš, 1930), Vārkavas Gavarišķos (R. Šnore, 1928), Kauguru Avotiņos (E. Šnore, 1933). Rietumlatvijā E. Šturms veica izrakumus Cīravas Dārznieku uzkalniņā (1936), kur pirmoreiz Latvijā atklāja ugunskapus urnās. 1938. gadā P. Stepiņš izpētīja divus uzkalniņus Rucavas Bašķos – tie gan pieder senākajam dzelzs laikmetam.

Tomēr vissvarīgākie bija E. Šturma izrakumi 1933. un 1935. gadā Salaspils Reznu uzkalniņu kapulaukā, jo tā bija pirmā pētītā bronzas laikmeta apbedījumu vieta Latvijā. No kapulauka astoņiem uzkalniņiem Šturms izpētīja 1. uzkalniņu un divas trešdaļas no 2. uzkalniņa. 2. uzkalniņā atklāja 310 apbedījumus, kas bija izvietoti it kā trīs stāvos – šeit labi izsekojamas apbedīšanas tradīciju izmaiņas no 2. g.t. pr.Kr. pēdējā ceturkšņa līdz 1. g.t. pr.Kr. vidum.¹²

V. Ģintera 1927.–1929. gada izrakumos Raganukalnā Sakas salā pie Jēkabpils tika atklāts jauns bronzas – senākā dzelzs laikmeta kapu tips – līdzenie skelet- un ugunskapi ar akmeņu konstrukcijām.¹³ Līdzīgus viņš atklāja arī izrakumos Ziedoņskolā pie Bauskas un vēl trīs vietās Zemgalē. Šie kapi tikpat kā nedeļa senlietu atradumus, tāpēc bija grūti datējami un tika attiecināti uz senāko dzelzs laikmetu.

No bronzas laikmeta dzīvesvietām plašāki izrakumi notika 1935. gadā Kļāņgukalnā (R. Šnore). Te pirmoreiz tika iegūts

plašāks kaula, raga, akmens un māla senlietu klāsts, kā arī dati par vietējo bronzas apstrādi un celtniecību vēlajā bronzas un senākajā dzelzs laikmetā.¹⁴ Svarīgi, ka Kļauņukalnā nebija vēlāku periodu uzslāņojumu, kādi bija gan agrāk pētītajā Mūkukalnā, gan E. Šnores 1939. gadā pētītajā Dignājas pilskalnā, tāpat arī V. Ģintera pētītajā Daugmales pilskalnā.

Bronzas laikmeta pētījumi deva pamatu jaunām atziņām. E. Šturms pēc rūpīgām seno bronzas priekšmetu studijām konstatēja, ka bronzas laikmetā Latvijas teritorija pieskaitāma Austrumbaltijas kultūras apgabalam (ar centru Austrumprūsijā), kura aptuvenā ziemeļu robeža iet pa Daugavu.¹⁵ Savukārt F. Balodis secināja, ka blakus medniecībai un zvejniecībai Latvijā pazīstama jau attīstīta zemkopība un lopkopība, nozīmīga arī vietējā bronzas apstrāde, konstatējami sakari ar Skandināviju un Vislas lejtecies apgabalu, bet nav jūtama austrumu bronzas centru ietekme, 2. g.t. pr.Kr. beigās parādās jauns dzīvesvietu tips – pilskalni un ka Latvija ir divu etnisku masīvu – baltu un somu saskares vieta. F. Balodis bija pirmais, kas bronzas un senāko dzelzs laikmetu apvienoja vienā aizvēstures posmā.¹⁶

No dzelzs laikmeta dzīvesvietām izrakumi notika galvenokārt pilskalnos.¹⁷ Pavisam tādi tika veikti septiņos pilskalnos. 20. gados, ja neskaita izrakumus Sārumu pilskalnā (A. Krieviņš) un nelielus pārbaudes izrakumus Cesvaines (A. Nore), Kūliņu (A. Štokmanis), Goveiku un Vecslabadas (F. Balodis),¹⁸ kā arī Grobiņas pilskalnā (B. Nermans, F. Balodis),¹⁹ plašāki pētījumi tika veikti vienīgi Raunas Tanīskalnā (1927, 1930). 1927. gadā tos vadīja arheologs prof. F. Balodis un arhitekts doc. P. Kundziņš, bet izrakumos piedalījās gan vēl studējošie, gan studijas nesen beigušie arheologi Ā. Karnups, R. Šnore, F. Jākobsons, V. Ģinters. Pētījumu rezultātu apkopojums 1928. gadā tika izdots atsevišķā grāmatā.²⁰ Tajā Tanīskalna izrakumu raksturojums sākas ar F. Baloža uzrakstīto nodaļu, kurā viņš apraksta atsevišķās kultūrslāņa (tā biezums sasniedza 3,8 m) kārtas, atklātos objektus un norāda šo slāņu hronoloģiju. Tanīskalna kultūrslānī lielā daudzumā atsegtas pārogļojušās celtnu paliekas, tāpēc atsevišķa nodaļa veltīta to tehniski konstruktīvajam raksturojumam (P. Kundziņš), tāpat

atsevišķās nodaļās analizēti pilskalnā atrastie dzīvnieku kauli (L. Kundziņš) un koku paraugi (A. Teikmanis). Grāmata liecina, ka pilskalnu arheoloģisko izrakumu metodiskais līmenis bija krietni audzis. Izrakumos atklātās celtniecības paliekas tika fotografētas, zīmētas mērogplānos, aprakstītas, bet atradumi fiksēti atsevišķi pa izrakumu laukumiem (tranšējām) un daļēji arī pa kultūrslāņa kārtām un pa atsevišķiem objektiem. Šajā grāmatā pirmo reizi tika veikta iegūto arheoloģisko liecību kompleksa analīze. Izrakumi Tanīskalnā notika arī 1930. gadā Ā. Karnupa vadībā. Kultūrslānis iemērītajā izrakumu laukumā tomēr netika izpētīts pilnībā līdz pamatzemei.²¹

Taču 20. gadus Latvijas pilskalnu pētniecības vēsturē spilgti iezīmē vēl kāds pasākums – Latvijas pilskalnu reģistrācija un šo datu publikācija. To veica Ernests Brastiņš (1892–1941), sākumā ar Senatnes pētitāju biedrības, bet vēlāk ar Pieminekļu valdes atbalstu. Laikā no 1922. līdz 1927. gadam viņš organizēja vairākas ekspedīcijas, kuru laikā apmeklēja, aprakstīja, uzmēroja un fotografēja pilskalnus visā Latvijas teritorijā.²² Pavisam E. Brastiņš apzināja 282 pilskalnus, publicējot iegūtos datus četrās grāmatās.²³ Tiesa, jau pirms E. Brastiņa grāmatu iznākšanas Latvijas piļu enciklopēdiju publicēja ievērojamais piļu pētnieks Karls fon Lēviss of Menārs.²⁴ Viņa grāmatas pirmajā daļā dots arī Igaunijas, Vidzemes, Kurzemes un Latgales pilskalnu saraksts, kurā bija izmantoti A. Bilenšteina dati ar K. Lēvisa of Menāra papildinājumiem. Autors tomēr nebija visus objektus dabā pārbaudījis, tāpēc publikācijā bija kļūdas un neprecizitātes. Tomēr gan K. Lēvisa of Menāra, gan A. Bilenšteina veikums pilskalnu reģistrācijā bija pamats tālākajai E. Brastiņa darbībai. Turpmākajos gados Pieminekļu valde reģistrēja vēl virkni pilskalnu, un 1938. gadā, kad tika atzīmēta valsts pastāvēšanas 20 gadu jubileja, to skaits bija sasniedzis 320.²⁵

Plašāka pilskalnu arheoloģiskā izpēte norisa 30. gados, kad izrakumi tika veikti sešos objektos. Pilskalnu hronoloģijas noskaidrošanai svarīgi bija R. Šnores izrakumi Ķekavas Kļauņu pilskalnā 1935. gadā. Atradumi liecināja, ka tas sākts apdzīvot vēlajā bronzas laikmetā, t.i., 1. gadu tūkstoša pr.Kr. pirmajā pusē, un pamests

ap ēru robežu. Atrastie māla tīģeļu un lejamveidņu fragmenti liecināja, ka vietējie iedzīvotāji jau pratuši apstrādāt bronzu, bet tas savukārt norādīja uz maiņas sakaru pastāvēšanu. Samērā bagātīgais kaula un raga rīku klāsts liecināja par šo materiālu plašo izmantošanu vēl bronzas laikmetā. Nepietiekama izpratne tomēr vēl saglabājās par pilskalna iemītnieku iztikas līdzekļu sagādi. R. Šnore, atsaucoties uz atrastajiem dzīvnieku kauliem, viņus raksturoja kā medniekus un zvejniekus.²⁶ Iespējams, sava nozīme te bija F. Baloža iedibinātajam uzskatu stereotipam par atpalikušajiem somugriem (par kādiem tolaik uzskatīja Kļauņu pilskalna iemītniekus) pretstatā baltiem, kam jau bijusi pazīstama zemkopība un lopkopība. Vēlāk, jau 60. gados veiktā Kļauņukalnā atrasto dzīvnieku kaulu analīze liecināja, ka 70% no tiem bija mājlopu kauli.

Plaši arheoloģiskie izrakumi notika arī Daugmales (1933, 1935–1937) un Mežotnes (1938–1940, 1942) pilskalnā V. Ģintera, Talsu pilskalnā (1936–1938) Ā. Karnupa, Jersikas pilskalnā (1939) F. Baloža un Dignājas pilskalnā (1939) E. Šnores vadībā. Izvēlēti tika pilskalni ar spēcīgu nocietinājumu pazīmēm un kultūrslāni, kas tolaik vēl nabadzīgajai Latvijas arheoloģisko avotu bāzei solīja bagātas liecības gan par saimniecību, gan par apbūvi un nocietinājumiem. Daugmales pilskalns pārsteidza ar neparasti lielo atradumu skaitu.²⁷ Starp atradumiem bija daudz importa priekšmetu un monētu, kas raksturoja Daugmali kā svarīgu tirdzniecības centru Daugavas lejtecē. Jāpiezīmē, ka tolaik Daugmales pilskalnu visā tā pastāvēšanas laikā, arī vēlajā dzelzs laikmetā, uzskatīja par zemgaļu centru. Tikai pēc Otrā pasaules kara veiktie izrakumi Daugavas lejtecē un visu šo materiālu izvērtējums parādīja, ka Daugmales pilskalna iedzīvotāju sastāvs vēlajā dzelzs laikmetā bija jaukts, bet kopš 11. gs. tur pārsvarā laikam bija libieši.²⁸ Lai gan nocietinājumu un celtņu paliekas biežo pārbūvju dēļ Daugmales pilskalnā bija vāji saglabājušās, arī šeit bija jauni atklājumi. Piemēram, tika konstatēts fakts, ka jau kopš 11. gs. vietējie iedzīvotāji izmantojuši ne tikai atklātus pavardus, bet pratuši būvēt arī krāsnis, kuras pirms tam uzskatīja par vēlāku laiku kultūras aizguvumiem (vēlākie pētījumi parādīja, ka šādas apkures ierīces bija pazīstamas jau vidējā dzelzs laikmetā).²⁹

Vēlā dzelzs laikmeta aizsardzības būvju un ēku paliekas daudz lielākā mērā nekā Daugmalē atklājās Talsu un Mežotnes pilskalnā. Atšķirībā no Daugmales pilskalna, kura apdzīvotība sākās jau bronzas laikmetā, Talsos un Mežotnē nocietinātas pils radās tikai vēlajā dzelzs laikmetā 9. gadsimtā. Īpaši nozīmīga bija ieejas un vārtu nocietinājumu izpēte Talsu³⁰ un Mežotnes³¹ pilskalnā. Mežotnes pilskalnā, pētot lielo, plakumu ietverošo valni, noskaidroja, ka tas kopš 9. gs. pakāpeniski ticis paaugstināts, līdz 12. gs., izmantojot baļķu konstrukcijas un mālu pildījumu, sasniedza 11 m augstumu.³² Tik apjomīgi fortifikācijas darbi nocietinājumu izbūvē Latvijas pilskalnās atklājās pirmo reizi. Gan Talsu, gan Mežotnes, gan Jersikas pilskalnā atsedza daudz pāroģļojušos ēku palieku. Īpaši šinī ziņā izcēlās Talsu pilskalns, kur atsevišķām ēkām bija saglabājušās pat jumta konstrukciju paliekas.³³

Jersikas pilskalna izrakumu gaitā tika noskaidrots, ka lielākie kalna reljefa pārveidojumi un nocietinājumu būvdarbi sākušies 10. gs. (par 10. gs. agrākas apdzīvotības pazīmes tur bija ļoti trūcīgas). Līdz 13. gs. pakāpeniski paplašināts pilskalna plakums, stiprinātas nogāzes un paaugstināts aizsargvalnis.³⁴ Plakumā celtņu paliekas biežo pārbūvju dēļ bija saglabājušās vāji, tomēr ar 12. gs. beigām – 13. gs. sākumu datētajā slānī varēja konstatēt celtņu izvietojuma regularitāti.³⁵ Jersikas pilskalnam preti Daugavas kreisajā krastā E. Šnores pētītajā Dignājas pilskalnā atšķirībā no Jersikas apdzīvotību konstatēja no 1. g.t. pr.Kr. līdz 13. gadsimtam.³⁶

Vērienīgie izrakumi pilskalnās deva principiāli jaunus materiālus gan par pilskalnu nocietinājumu uzbūvi, gan ēkām, gan dzīvesveidu. Atskaitot Kļauņukalnu, pārējo pētīto pilskalnu materiāli attiecās uz vēlo dzelzs laikmetu un 13. gadsimtu. Šim laikā posmam Latvijas aizvēsturnieki un pirmkārt jau F. Balodis pievērsa vislielāko uzmanību, jo tieši šī laika arheoloģiskajos pieminekļos centās rast pierādījumus vietējo iedzīvotāju augstā kultūras līmeņa pamatošanai, atspēkojot tolaik vēl vācbaltiešu vēstures literatūrā dzīvo tēzi par vietējo cilšu atpalcību pirmskristietības laikā.³⁷ Jaunie arheoloģiskie materiāli deva iespēju F. Balodim daudz plašāk raksturot zemkopību, lopkopību, amatniecību un

tirdzniecību vēlajā dzelzs laikmetā. F. Balodis joprojām turpināja paust savu jau agrāk izvirzīto ideju par īpašu div- un vairākkārtīgu pilskalnu rindu pastāvēšanu aizsardzībai pret krieviem Latvijas austrumos un pret lībiešiem pie Daugavas un Abavas.³⁸ Uz hipotēzes vājo argumentāciju norādīja E. Brastiņš. Viņš rakstīja, ka vispirms būtu jāpierāda šo pilskalnu vienlaicīga pastāvēšana, kā arī tas, ka tiem visiem bija viens uzdevums.³⁹

Daudz lielākā skaitā izrakumi notika dzelzs laikmeta kapulaukos. Līdz 1938. gadam izrakumi bija notikuši 42 agrā dzelzs laikmeta, 26 vidējā dzelzs laikmeta un 67 vēlā dzelzs laikmeta kapulaukos.⁴⁰ 1939. un 1940. gadā vēl tika pētītas apmēram 30 dzelzs laikmeta apbedījumu vietas. Lai arī pētīto dzelzs laikmeta kapulauku skaits pārsniedz 160, jāņem vērā, ka lielākajā daļā gadījumu tie kā reakcija uz Pieminekļu valdē ienākušajām ziņām par cilvēku kaulu un senlietu atradumiem bija tikai nelieli dažu dienu pārbaudes/aizsardzības izrakumi. Nozīmīgi bija H. Mooras 1930. gadā un R. Šnores 1934. gadā veiktie izrakumi Īles Gailišu trijos agrā/vidējā dzelzs laikmeta kapu uzkalniņos. Tie un vēl daži citi pētītie uzkalniņu kapulauki Zemgalē parādīja, ka ir līdzīgi šī paša laika uzkalniņu kapulaukiem Vidzemē un Augšzemē, kurus pētnieki saistīja attiecīgi ar zemgaļiem un latgaļiem.⁴¹ Tā kā Zemgales kapu uzkalniņiem līdzīgus konstatēja arī dienvidrietumu Vidzemē, tika izteiktas domas, ka zemgaļi dzīvojuši arī šajā teritorijā.⁴² Izrakumi Kurzemē liecināja, ka arī tur agrajā dzelzs laikmetā bija izplatīti kapu uzkalniņi (Rucavas Baški un Mazkatuži, Asītes Jaunarāji, Ezeres Andziņi, Medzes Kapsēde). Jāpiezīmē, ka vēlāk H. Mooras ietekmē nostiprinājās uzskats, ka Latvijas dienvidrietumu daļā ir raksturīgi lidzenie kapulauki. Jautājums nav gluži skaidrs arī mūsu dienās. E. Šnores izrakumi 1933. un 1934. gadā Laidzes Lazdiņos nepārprotami apstiprināja domu, ka akmeņu krāvuma kapulauki agrajā dzelzs laikmetā bija raksturīgi arī Ziemeļkurzemei.⁴³

Skaidrāka kļūva aina par vidējo dzelzs laikmetu. Jau 20. gados tika ieviests apzīmējums “vidējais dzelzs laikmets”, ar to saprotot laiku no 400. līdz 800. gadam.⁴⁴ Izrakumi Zemgalē, Vidzemē un Latgalē liecināja, ka, sākot ar 5. gs., uzkalniņu kapulaukus sāka

nomainīt līdzinie skeletkapi. Vēlā dzelzs laikmeta līdzināto kapulauku izrakumi kuršu ugunskaļos, no kuriem plašākie notika 1929. gadā Raņķu Kapeniekos (E. Šturms izpētīja 36 kapus), deva bagātu senlietu materiālu un labāku priekšstatu par līdz tam mazpazīstamajām kuršu apbedīšanas tradīcijām. Vairāki vēlā dzelzs laikmeta līdzinie kapulauki tika pētīti arī Zemgalē. Visvairāk tika pētīti latgaļu līdzinie kapulauki, no kuriem plašāki izrakumi notika Kapiņu Kristapēnos (1928. g., R. Šnore, F. Jākobsons), Mērdzenes Dzērvēs (1933., 1935. g., E. Šnore), Višķu Maskavas kapulaukā (1937.–1938. g., E. Šnore). Latgales austrumu daļā pētīja arī latgaļu kapu uzkalniņus Ciblā, Batņos, Rikopolē u.c. (1925.–1926. g., F. Balodis). Izrakumi latgaļu kapulaukos cita starpā deva arī materiālus tērpu rekonstrukcijai.⁴⁵ Pētīti tika arī Vidzemes lībiešu kapulauki Aizkrauklē (1931. g., H. Riekstiņš), Salaspils Laukskolā (1936.–1937. g., V. Ģinters) un dažās citās vietās.

Izrakumi dzelzs laikmeta kapulaukos deva daudz jauna materiālās kultūras, bērnu tradīciju izpratnei, kā arī etnisko jautājumu skaidrošanā. Etnisko problēmu risināšanā galvenā autoritāte nepāšaubāmi bija F. Balodis.⁴⁶

No vēsturisko laiku arheoloģiskajiem pieminekļiem pētīja galvenokārt 13.–17. gs. apbedījumu vietas. Kuršu kapulaukos Kazdangas Roņos (1932. g., E. Šturms) un Valgales Veģos (1936. g., E. Šturms) atklātie ugunskaļi liecināja, ka kurši mirušo kremāciju piekopusi vēl 13. un 14. gadsimtā. Izrakumi Jūrkalnes Darvdedžos (1936. g., E. Šnore)⁴⁷ un Dundagas Laukumuižā (1929.–1930. g., E. Šturms; 1937. g., E. Šnore) liecināja, ka kuršiem 13.–14. gs. raksturīgi arī skeletkapi. Par vēlā dzelzs laikmetam tipisko senlietu formu un dažu agrāko apbedīšanas tradīciju saglabāšanos arī 13. un 14. gs. liecināja izrakumi Dzelzavas Strūgu kalnā (1930. g., E. Šturms). Sakarā ar paredzētajiem kara laikā sagrautās Ikšķiles baznīcas rekonstrukcijas darbiem 1927. gadā baznīcas kapsētā izrakumus veica E. Šturms, savukārt Aizkraukles senās baznīcas kapsētā 1939. gadā izrakumus veica P. Stepiņš.⁴⁸ Kopumā līdz 1939. gadam vēsturisko laiku apbedījumi tika pētīti vairāk nekā 80 vietās. Lielākoties tie notika, pārbaudot ienākušās ziņas par agrāk neregistrētiem apbedījumiem, un tāpēc to apjoms bija niecīgs.⁴⁹

No vēsturisko laiku dzīvesvietām vienīgie izrakumi notika Valmieras pilsdrupās 1937. gadā (E. Šnore) un 1938. gadā (H. Riekstiņš, P. Stepiņš) un Vecrīgā 1938. un 1939. gadā (R. Šnore). Pirmos rosināja hipotēze par latgaļu pils Beverīnas iespējamo atrašanos zem vācu mūra pils drupām,⁵⁰ bet izrakumi vairākās vietās Vecrīgā bija saistīti ar jaunbūvju celtniecību.⁵¹ Jāpiezīmē, ka Latvijas arheoloģijai galvenā prioritāte bija aizvēstures pētniecība, bet vēsturisko laiku pieminekļi interesēja tikai tiktāl, ciktāl tie atspoguļoja vietējos iedzīvotājus – latviešus. Vācu kā iekarotāju atstātā arheoloģiskā mantojuma pētniecība tika ignorēta. 30. gados tika pat izteiktas domas, ka vācu mūra pilsdrupas kā iekarotāju pieminekļi būtu nojaucamas.⁵²

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

Latvijas arheoloģijas attīstībā pagājušā gadsimta 20.–30. gados svarīga loma bija kontaktiem ar citu zemju pētniekiem. Iepriekš jau pieminēta vācu arheologa M. Eberta darbība LU. Viņa audzēkņi F. Jākobsons, V. Ģinters un E. Šturms kļuva par ievērojamiem Latvijas arheologiem. Stimulu interesei par Latvijas aizvēstures pieminekļiem deva somu arheologa, tolaik Tartu Universitātes arheoloģijas profesora Ārnes Mihaela Talgrēna (1885–1945) 1922. gada 26.–30. maijā Latvijas Universitātē nolasītās lekcijas.⁵³ Viņš uzrakstīja arī ievadu pirmajam Latvijas arheoloģijas apkopojumam latviešu valodā – kolektīvajai monogrāfijai *Latvijas archaioloģija*.⁵⁴ Šajā grāmatā par autoriem vēl tika uzaicināti Ā. M. Talgrēna skolnieki – Tartu Universitāti beigušie igauņu arheologi H. Moora un Marta Šmīdehelme (1896–1981), kas Latvijā bija veikuši arī izrakumus. Lai stiprinātu kontaktus ar Zviedrijas arheoloģiju, pēc F. Baloža iniciatīvas uz Latviju 1929. un 1930. gadā tika uzaicināts prof. Birgers Nermans (1888–1971), kas kopā ar F. Balodi veica izrakumus Grobiņas skandināvu kapulaukos un pilskalnā. Plašāku starptautisku rezonansi un atpazīstamību Latvijas arheoloģija ieguva 1930. gadā, kad, pateicoties F. Baloža autoritātei gan Latvijā, gan ārpus tās, Rīgā tika organizēts II Baltijas arheologu kongress. Kongresā piedalījās pārstāvji

no Norvēģijas, Polijas, Zviedrijas, Anglijas, Dānijas, Francijas, Igaunijas, Lietuvas un Vācijas, pavisam 95 zinātnieki.⁵⁵ Vairāku arheologu pētījumi tika prezentēti arī Pirmajā Baltijas vēsturieku konferencē 1937. gadā. Profesionālajai izaugsmei nozīmīga bija Latvijas arheologu stažēšanās ārzemēs. Tā E. Šnore savas zināšanas arheoloģijā un muzeja ekspozīciju noformēšanā papildināja ārzemju komandējumos Stokholmā (1932. g.), Parīzē, Briselē, Berlīnē (1937. g.), Helsinkos (1937. g.); R. Šnore 1929., 1931. gadā, LU komandēts, stažējās Stokholmā, Upsalā, Visbijā u.c. Zviedrijā, bet 1933. gadā – Londonā, Kembridžā, Oksfordā; Ā. Karnups 1928. gadā stažējās Gotlandē, bet 1931. gadā Stokholmā; P. Stepiņš ar Kultūras fonda stipendiju 1938. un 1939. gadā stažējās Igaunijā, Somijā, Zviedrijā un Dānijā.

PUBLIKĀCIJAS

20. un 30. gados pētījumi Latvijas arheoloģijā ir atspoguļoti gan monogrāfijās, gan žurnālos, gan turpinājumizdevumos, kā arī dienas presē (pēdējā te netiek tuvāk aplūkota). No monogrāfijām pirmkārt minami divi Latvijas arheoloģijas apkopojumi – viens 1926. gadā,⁵⁶ bet otrs 1938. gadā.⁵⁷ Pārskatu par Latvijas arheoloģiju sniedz arī lielformāta attēlu albums *Latviešu kultūra senatnē*, kurā 63 attēlu tabulās skatāmas pa arheoloģiskajiem periodiem izkārtotās raksturīgākās senlietas. Izdevumam plašu ievadu, kas faktiski bija Latvijas senākās vēstures īss raksturojums, uzrakstīja F. Balodis. Attēlu sagatavošanā piedalījās V. Ģinters, Ā. Karnups, E. Šnore, R. Šnore, E. Šturms. Šajā grāmatā pirmo reizi Latvijas aizvēstures periods skatīts kopā ar vēsturiskajiem laikiem – 13.–17. gadsimtu.⁵⁸ Par bronzas laikmetu nozīmīgs bija E. Šturma pētījums, kas tika publicēts 1936. gadā Vācijā.⁵⁹ H. Mooras pētījums bija veltīts Latvijas dzelzs laikmetam līdz 500. gadam. Šī fundamentālā darba pirmā daļa iznāca 1929., bet otrā – 1938. gadā Tartu.⁶⁰ 1940. gadā iznāca F. Baloža grāmata par Jersiku.⁶¹

Aplūkojamajā laika posmā, sevišķi 20. gados, raksti par Latvijas arheoloģiju bija izkaisīti vairākos periodiskajos izdevumos

(plašu pārskatu par publikācijām Latvijas arheoloģijā līdz 1938. gadam publicēja R. Šnore⁶²). Kā nozīmīgs izdevums 20. gados vispirms būtu atzīmējams žurnāls *Latvijas Saule*. Šis zinātniski populārais mēnešraksts par Latvijas mākslu un senatni iznāca no 1923. līdz 1931. gadam. Plašai lasītāju auditorijai paredzētajā un labi ilustrētajā žurnālā līdzās rakstiem par tautas mākslu, vēsturi un etnogrāfiju tika publicēti arī raksti par arheoloģisko tematiku, sevišķi par veiktajiem izrakumiem un to rezultātiem. Šo rakstu autori bija J. Krieviņš, A. Štokmanis, H. Moora, F. Balodis u.c. Tā kā Pieminekļu valdei iesniedzamo arheoloģisko izrakumu pārskatu sagatavošanas prakse vēl tikai veidojās un iesniegtā izrakumu dokumentācija ne vienmēr bija pietiekami informatīva, tad daļa no šīm publikācijām vēl šodien kalpo kā vērtīgs informācijas papildinājums.

No 1920. līdz 1939. gadam iznāca žurnāls *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*. Atšķirībā no žurnāla *Latvijas Saule* tas bija akadēmisks zinātnisks izdevums, kur rakstus publicēja profesionāli vēsturnieki, valodnieki, literatūras pētnieki, kā arī arheologi. No pēdējiem var minēt, piemēram, F. Jākobsona publikāciju par podnieka ripas ieviešanu Latvijā⁶³ un E. Šturma plašo rakstu divos žurnāla numuros par Kursas aizvēstures problēmām.⁶⁴ Tāpat žurnālā atrodami raksti par arheoloģisko pieminekļu aizsardzības jautājumiem un Pieminekļu valdes darbību,⁶⁵ kā arī par jaunieguvumiem arheoloģijā⁶⁶ un arheoloģisko atradumu izstādēm.⁶⁷ Kopumā tomēr arheoloģijai veltīto rakstu īpatsvars žurnālā nebija liels.

Ievērojami lielāka vieta arheoloģijai bija iecerēta žurnālā *Senatne*, kas sāka iznākt 1929. gadā. Žurnālā, kura atbildīgais redaktors bija E. Šturms un kuru plānoja izdot sešas reizes gadā, bija paredzēts publicēt rakstus par arheoloģiju un etnogrāfiju. Diemžēl sākušās ekonomiskās krīzes apstākļos dienas gaismu ieraudzīja tikai divi šī labi iecerētā izdevuma numuri. Jāņem vērā arī tas, ka žurnāls tematiski bija samērā šauri orientēts – uz arheoloģiju un tautas celtniecību, tāpēc tas nevarēja cerēt uz plašu lasītāju loku tik nelielā zemē kā Latvija. Žurnālā ir publicēti vairāki nozīmīgi raksti. Tāds, piemēram, ir F. Jākobsona raksts par migrāciju procesiem dzelzs laikmetā un latgaļu ienākšanu Lat-

vijas teritorijā.⁶⁸ Rakstā F. Jākobsons īsumā izklāsta arī dažus teorētiskos principus, uz kuru pamata, pēc viņa domām, var spriest par vienas vai otras kultūras attīstības pēctecību vai pārrāvumu. Šis ir viens no tiem retajiem gadījumiem, kad Latvijas arheoloģijā kultūras izmaiņām mēģināts rast teorētisku skaidrojumu. Nozīmīgs ir arī V. Ģintera raksts par vēlā bronzas un senākā dzelzs laikmeta līdzeno kapulauku Jērcēnos, kāds Latvijā bija atklāts pirmo reizi.⁶⁹

1936. gadā Pieminekļu valde sāka izdot grezni noformētu un bagātīgi ilustrētu žurnālu *Senatne un Māksla*. Tā atbildīgais redaktors bija F. Balodis. Žurnāls iznāca četras reizes gadā un līdz 1940. gadam, kad tā darbību pārtrauca padomju okupācija, bija izdoti 18 numuri. Žurnāla saturu veidoja sadaļas, veltītas vēsturei, etnogrāfijai, mākslai, folklorai, numismātikai un senvēsturei respektīvi arheoloģijai. Rakstu autori bija attiecīgo zinātņu nozaru vadošie speciālisti. Gandrīz katrā numurā sadaļā “Senvēsture” tika publicēti vairāki arheologu raksti. Ņemot vērā, ka 30. gadu otrajā pusē Latvijā bija tikai astoņi deviņi arheologi, kas veica izrakumus un sagatavoja zinātniskas publikācijas, žurnālā publicētie 40 raksti (ieskaitot rakstus numismātikā) liecina par visai aktīvu pētniecisko darbu. Lielākā daļa rakstu bija veltīta autoru veikto izrakumu rezultātu raksturojumam. Šīs publikācijas ir svarīgs informācijas avots arī mūsu dienās, īpaši tās, kas veltītas tādu ievērojamu pilskalnu kā Daugmales,⁷⁰ Talsu⁷¹ un Mežotnes⁷² pētījumiem.

Vairākos rakstos tika aplūkotas atsevišķas senlietu grupas, to tipoloģija un hronoloģija. Tā E. Šturms rakstīja par akmens laikmeta atradumiem Rīgā,⁷³ par senākajiem cilvēku tēliem Latvijas arheoloģiskajā materiālā,⁷⁴ par Dvietes un Lubānas kaula senlietām⁷⁵ un mezolīta atradumiem Latvijā.⁷⁶ Viņš publicēja arī rakstu par kuršu zobeniem.⁷⁷ Savukārt V. Ģinters žurnālā publicēja pētījumu par Romas importu⁷⁸ un par zemgaļu vairogiem.⁷⁹ R. Šnore, kas līdztekus arheoloģijai bija specializējies arī numismātikā, rakstīja par sudraba atradumiem Latvijā.⁸⁰

1937. gadā sāka iznākt *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. To izdeva 1936. gadā nodibinātais Latvijas vēstures institūts, kas bija

ieplānotās Latvijas Zinātņu akadēmijas pirmā sastāvdaļa. Žurnāls iznāca četras reizes gadā, un līdz 1940. gadam tika izdotas 14 žurnāla burtnīcas (numuri). Institūta pētnieciskā darbība pamatā bija vērsta uz vēsturisko laiku izpēti un vēstures avotu publicēšanu. Tāpēc arī žurnāla rakstu lielākā daļa bija veltīta rakstīto laiku vēsturei. Par aizvēsturi žurnālā ir publicēti divi F. Baloža raksti.⁸¹

Galvenā loma turpinājumizdevumu veidošanā bija Pieminēkļu valdes iniciatīvām. 20. gados tika uzsākta sērija *Pieminēkļu valdes materiālu krājumi*, kurā tika publicēti arheoloģiskie un etnogrāfiskie (tautas celtniecības) materiāli. Pirmā šajā sērijā iznāca E. Brastiņa grāmata par Zemgales un Augšzemes pilskalniem,⁸² kurai sekoja vēl divas – par Latgales⁸³ un Vidzemes⁸⁴ pilskalniem. Grāmata par Kurzemes pilskalniem bija iznākusi jau 1923. gadā pirms minētās sērijas izveidošanas, un to izdeva Latvijas Senatnes pētītāju biedrība.⁸⁵

Šīs sērijas ietvaros sāka iznākt arī *Arhaioloģijas raksti*. Pavisam iznāca četras šo rakstu burtnīcas, veltītas vairāku arheoloģisko pieminēkļu izpētes rezultātiem.⁸⁶ Mūsdienu izpratnē tie faktiski bija izrakumu pārskati, kas sastāvēja no atrakto objektu detalizēta apraksta, pievienotām fotogrāfijām un plānu zīmējumiem. Šīs publikācijas liecina, ka kapulauku un pilskalnu arheoloģisko izrakumu metodikas līmenis, salīdzinot ar iepriekšējo laiku, bija krietni audzis.

Dažkārt raksti Latvijas arheoloģijā tika publicēti citos, ar vēsturi un arheoloģiju tieši nesaistītos izdevumos. Piemēram, Latvijas Universitātes paspārnē pastāvošā Latviešu filologu biedrība izdeva periodisku rakstu krājumu *Filologu biedrības raksti*. No 1921. līdz 1940. gadam pavisam iznāca 20 šī izdevuma laidieni, kuros bez tīri valodnieciskiem darbiem publicēja arī rakstus par vēsturi, etnogrāfiju, mitoloģiju un folkloru. Tā šo rakstu 15. laidienā 1935. gadā ievietots E. Elksnītes raksts par izrakumiem Jaunpiebalgas uzkalniņu kapulaukā, kur izrakumus bija veikuši vairāki pētnieki.⁸⁷

Pēc F. Baloža iniciatīvas Filologu biedrība ar Kultūras fonda finansiālu atbalstu 1930. gadā sāka izdot neperiodisku sēriju *Lat-*

viešu *aizvēstures materiāli*. Iznāca divi laidieni. Pirmajā tika publicētas H. Riekstiņa sastādītās Latvijas arheoloģiskās kartes⁸⁸ un R. Šnores pētījums par dzelzs laikmeta rotadātām.⁸⁹ Izdevuma otrajā un diemžēl pēdējā laidienā tika publicēti E. Šturma apkopotie materiāli par akmens laikmetu.⁹⁰ Latvijas arheologi F. Balodis, V. Ģinters, F. Jākobsons, Ā. Karnups, E. Šnore, R. Šnore un E. Šturms piedalījās arī Latviešu konversācijas vārdnīcas veidošanā, uzrakstot daudzus šķirkļus par Latvijas arheoloģiju.

Šis Latvijas arheologu pētījumu publikācijas, lai arī izkaisītas dažādos izdevumos, izveidoja labu pamatu arheoloģijas zinātnes attīstībai turpmākajos gadu desmitos. Kopumā tās iekļāvās tā laika Eiropas kultūrvēsturiskās arheoloģijas kopējā panorāmā. Svarīgākais šī virziena pamatjēdziens bija arheoloģiskā kultūra (province, areāls). Tika uzskatīts, ka tā atspoguļo konkrētu pagātnē eksistējušu etnisku vienību (tautu), bet atsevišķu šīs kultūras elementu parādīšanās citās teritorijās tika skaidrota kā iedzīvotāju migrācijas rezultāts. Spilgtākais šī virziena pārstāvis bija vācu arheologs Gustavs Kosinna ar savām ģermāņu iekarošanas vīzijām.⁹¹

Latvijas gadījumā par vienu no svarīgākajiem kļuva jautājums par baltu ciltīm senatnē, par šo cilšu atsevišķo grupu lokalizāciju un saistību ar konkrētiem arheoloģiskajiem pieminekļiem. Redzamākais šī virziena pārstāvis bija F. Balodis – Latvijas zinātniskās arheoloģijas pamatlicējs. Kā vadošais arheologs viņš noteica arī galvenās nostādnes Latvijas aizvēstures traktējumā, sākot ar vēlo neolītu, kad, pēc viņa domām, Latvijas teritorijā ienāca pirmbalti, līdz krusta karu sākumam 13. gadsimtā. Baltu cilšu vēsture viņam visnotaļ bija cīņu vēsture jaunu teritoriju iekarošanā, pie kam galvenais baltu pretinieks jau kopš vēlā neolīta ir bijušas somu-ugru ciltis. Šo cilšu kultūru Balodis tēloja kā atpalikušu, mazāk attīstītu salīdzinājumā ar baltiem. Visspilgtāk tas atklājas viņa 1938. gada grāmatā *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*. Tā jau pieminētie pirmbalti ap 2000. gadu pr.Kr. atkaroja somiem Latvijas dienviddaļu apmēram līdz Abavai un Daugavai. Savukārt bronzas laikmetā 12. gs. pr.Kr. uzbrūkošie somi (pēc F. Baloža domām – libiešu senči) atspieda baltus no Daugavas uz dienvidiem, bet neilgi pirms Kristus dzimšanas vēl viens somu –

šoreiz jau igauņu senču vilnis atspieda baltus vēl tālāk uz dienvidiem, tā ka baltu (pēc F. Baloža domām – pirmkuršu) apdzīvota palika vairs tikai Latvijas dienvidrietumu daļa. Šos somu cilšu iekarojumus pavadīja kultūras pagrimums. Agrajā dzelzs laikmetā baltu ciltis, piedzīvojot jaunu kultūras uzplaukumu, aktivizējās un uzsāka savu uzvaras gājienu ziemeļu virzienā.⁹²

Baltu kultūru pretstatot somu kultūrai, F. Balodis faktiski nonāca pašā jo kaismīgi un argumentēti apkarotajās kultūrtrēģerisma pozīcijās. Tikai tagad ģermāņus un slāvus bija nomainījuši balti. Katrā ziņā F. Balodis tēloja visai dinamisku un pat dramatisku laikmeta ainu, kas gan maz balstīta uz faktiem, vairāk uz iztēli. To neapšaubāmi stimulēja Latvijas kā jaunas valsts vajadzība pēc “skaistas” vēstures, kur viss tiek izcīnīts cīņās un sūrā darbā. Jāpiezīmē, ka jau grāmatas iznākšanas gadā tāds ievērojams vēsturnieks kā A. Švābe izteica šaubas par šīm F. Baloža aprakstītajām migrācijām. Tā A. Švābe šaubās, vai 12. gs. pr.Kr. jau var runāt par lībiešu senčiem, kas nez no kurienes atnākuši. Tāpat viņš šaubās par atkārtotu somugru vilni no austrumiem senākajā dzelzs laikmetā. A. Švābe piedāvā iespēju viņu izcelsmi saskatīt tepat Latvijā no akmens laikmeta somugriem.⁹³

No šodienas viedokļa skatoties, šajā neapšaubāmi dinamiskajā, vēsturiskā romantisma garā uzrakstītajā esejā vairāk ir apgalvojumu nekā pierādījumu. Tomēr jāņem vērā, ka šis darbs bija rakstīts kā vēsture resp. senvēsture, nevis kā arheoloģisks traktāts un bija domāts plašai sabiedrībai tās nacionālās pašapziņas stiprināšanai, kam sevišķa uzmanība tika pievērsta pēc Ulmaņa režīma nodibināšanās. Tiesa gan, līdzīgā stilā, idealizējot Latvijas senāko vēsturi, F. Balodis rakstīja jau 20. gados,⁹⁴ tāpēc diez vai viņam var pārmest izdabāšanu Ulmaņa nacionālistiskajai ideoloģijai – drīzāk viņš bija tās līdzveidotājs. Turklāt līdzīga arheoloģisko datu etniskās interpretācijas saistība ar noteiktiem nacionāli politiskiem mērķiem bija raksturīga arī citām tā laika Eiropas valstīm (Vācijai, Francijai, Lielbritānijai, Polijai, Ungārijai u.c.).⁹⁵ Ja ignorējam šos nepierādāmos iekarojumus, tad jāatzīst, ka F. Baloža izveidotā etniskā aina, ciktāl tā zīmējās uz dzelzs laikmetu, lielā mērā tika pārņemta arī sekojošajā padomju periodā.⁹⁶

SECINĀJUMI

Kopumā, raksturojot arheoloģijas attīstību Latvijas Republikā starpkaru periodā, var konstatēt, ka arheoloģija Latvijā bija kļuvusi par valsts atbalstītu patstāvīgu zinātņu. Būtiski bija pieaugusi avotu bāze, gan sistematizējot arheoloģisko pieminekļu uzskaiti un reģistrāciju, gan veicot šaurāka vai plašāka mēroga izrakumus savam laikam atbilstošā metodiskā līmenī. Uz šīs avotu bāzes sāka risināt arheoloģisko materiālu tipoloģijas un hronoloģijas jautājumus, kā arī plašāka rakstura aizvēstures problēmas; tā kā pēc savas ievirzes un rakstura tā bija kultūrvēsturiskā arheoloģija, tad arheoloģisko pētījumu laukā par vienu no svarīgākajiem kļuva jautājums par baltu ciltīm senatnē, par šo cilšu atsevišķo grupu lokalizāciju un saistību ar konkrētiem arheoloģiskajiem pieminekļiem. Nokārtots bija arī arheologu izglītības jautājums Latvijas Universitātē.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Rauls Šnore (1938). Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados (īss pārskats ar norādījumiem uz svarīgāko arheoloģijas literatūru). *Senatne un Māksla*, 4, att. 43., 51. lpp.
- ² Sīkāk par Pieminekļu valdes darbību arheoloģijas jomā sk.: Ritvars Ritums (2013). Arheoloģisko pieminekļu apzināšana, aizsardzība un izpēte. No: *Pieminekļu valdei – 90. Pieminekļu valdes mantojums Latvijas Nacionālā vēstures muzeja krājumā*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 45.–96. lpp. (Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti Nr. 18).
- ³ Jānis Graudonis (2001). Ievadam. No: *Latvijas senākā vēsture. 9. g.t. pr.Kr. – 1200. g.* Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 12. lpp.
- ⁴ Likums “Par Latvijas vēstures institūtu” un Latvijas vēstures institūta statūti (1936. un 1993. gads) (1995). *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 164.–169. lpp.
- ⁵ Valdemārs Ģinters (1939). Senatnes pieminekļu aizsardzības un pētīšanas darbi 1934.–1939. g. *Senatne un Māksla*, 2, 11. lpp.
- ⁶ Šnore. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados, 40.–62. lpp.
- ⁷ Eduards Šturms (1940). Sārnaties purva mītnes. *Senatne un Māksla*, 1, 41.–64. lpp.
- ⁸ Eduards Šturms (1939). Mezolita atradumi Latvijā. *Senatne un Māksla*, 1, 31.–42. lpp.

- ⁹ Francis Balodis (1938). *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*. Rīga: Valters un Rapa, 37. lpp. (Latviešu vēsture, I sēj. 1. daļa. Prof. F. Baloža un prof. A. Tenteļa redakcijā).
- ¹⁰ Eduards Šturms (1937). Neolita apmetne Dundagas Purciemā. *Senatne un Māksla*, 1, 46.–54. lpp.
- ¹¹ Valdemārs Ģinters (1931). Die Steinkistenhügelgräber von Bullu muiža. In: *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.–23. VIII. 1930*. Rigae, S. 423–436 (Acta Universitatis Latviensis Philologorum et Philosophorum ordinis series, tomus I, supplementum 1).
- ¹² Eduards Šturms (1936). Pirmās bronzas laikmeta kapenes Latvijā. *Senatne un Māksla*, 1, 70.–84. lpp.
- ¹³ Valdemārs Ģinters (1929). Jauns senkapu tips Latvijā. *Senatne*, 1, 11.–14. lpp.
- ¹⁴ Rauls Šnore (1936). Izrakumi Doles pag. Kļauņu pilskalnā. *Senatne un Māksla*, 1, 57.–69. lpp.
- ¹⁵ Eduards Šturms (1931). Die bronzezeitlichen Funde in Lettland. In: *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.–23. VIII. 1930*. Rigae, S. 138–139 (Acta Universitatis Latviensis Philologorum et Philosophorum ordinis series, tomus I, supplementum 1).
- ¹⁶ Balodis. *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*, 55.–78. lpp.
- ¹⁷ Andrejs Vasks (2005). Latvijas pilskalnu izpētes gaita. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 11.–19. lpp.
- ¹⁸ Harri Moora (1929). *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* I. Teil: Die Funde. Tartu-Dorpat, S. 187–189.
- ¹⁹ Birger Nerman (1958). *Grobin-Seeburg. Ausgrabungen und Funde*. Stockholm, S. 8–10, 81–84, Taf. 58, 59.
- ²⁰ Francis Balodis, Andrejs Teikmanis, Pauls Kundziņš, Ludvigs Kundziņš (1928). *Izrakumi Raunas Tanīsa kalnā 1927. gadā*. Rīga: Pieminekļu valde (Arhαιoloģijas raksti, IV, 1).
- ²¹ Ādolfs Karnups (1931). Ausgrabungen auf dem Burgberge Tanīsa-kalns in Rauna 1930. In: *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.–23. VIII. 1930*. Rigae, S. 461–472 (Acta Universitatis Latviensis Philologorum et Philosophorum ordinis series, tomus I, supplementum 1).
- ²² Par to sikāk sk.: Juris Urtāns (1994). Ernests Brastiņš – Latvijas pilskalnu pētnieks. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 195.–200. lpp.
- ²³ Ernests Brastiņš (1923). *Latvijas pilskalni. 1. Kuršu zeme*. Rīga: Latvijas senatnes pētītāju biedrība; Ernests Brastiņš (1926). *Latvijas pilskalni. 2. Zemgale un Augšzeme*. Rīga: Pieminekļu valde; Ernests Brastiņš (1928). *Latvijas pilskalni. 3. Latgale*. Rīga: Pieminekļu valde; Ernests Brastiņš (1930). *Latvijas pilskalni. 4. Vidzeme*. Rīga: Pieminekļu valde.
- ²⁴ Karl v. Löwis of Menar (1922). *Burgenlexikon für Alt-Livland*. Riga: Walters & Rapa.
- ²⁵ Šnore. Latvijas senvēstures pētišanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gadus, 44. lpp.

- ²⁶ Šnore. Izrakumi Doles pag. Kļāņu pilskalnā, 57.–69. lpp.
- ²⁷ Šnore. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados, 67. lpp.
- ²⁸ Guntis Zemītis (1991). Senā Daugmale. No: *Daugavas raksti: No Aizkraukles līdz Rīgai*. Rīga: Latvijas Kultūras fonds, 134. lpp.
- ²⁹ Valdemārs Ģintars (1936). Daugmales pilskalns 1935. g. izrakumi. *Senatne un Māksla*, 1, 33.–56. lpp.
- ³⁰ Ādolfs Karnups (1936). Izrakumi Talsu pilskalnā 1936. g. *Senatne un Māksla*, 4, 67.–86. lpp.
- ³¹ Valdemārs Ģintars (1939). Senā Mežotne. *Senatne un Māksla*, 4, 18., 20. lpp.
- ³² Valdemārs Ģintars (1939). Senā Mežotne. 1938. gada arheoloģiskie izrakumi pilskalnā un kapulaukā. *Senatne un Māksla*, 1, 91.–92. lpp.
- ³³ Ādolfs Karnups (1938). Izrakumi Talsu pilskalnā 1937. g. *Senatne un Māksla*, 2, 78.–84. lpp.
- ³⁴ Francis Balodis (1940). *Jersika un tai 1939. gadā izdarītie izrakumi*. Rīga: Pieminēkļu valde, 40.–64. lpp.
- ³⁵ Turpat, 68. lpp.
- ³⁶ Elvira Šnore (1939). Dignājas pilskalns (Īss pārskats par 1939. g. izrakumiem). *Senatne un Māksla*, 4, 46.–64. lpp.
- ³⁷ Sk., piemēram: Francis Balodis (1937). Ievadam. No: Francis Balodis, Rauls Šnore (red.). *Latviešu kultūra senatnē: Attēlu sakopojums*. Rīga: Pieminēkļu valde, V–VI lpp.; Augusts Tentelis, Francis Balodis (1938). Priekšvārdi. No: Francis Balodis. *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*. Rīga: Valters un Rapa, 3.–9. lpp.
- ³⁸ Francis Balodis (red.) (1926). *Latvijas arhaioloģija*. Rīga: Valters un Rapa, 74. lpp.; Balodis. *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*, 166. lpp.
- ³⁹ Ernests Brastiņš (1937). Latvijas pilskalni. *Aizsargs*, 6, 416.–417. lpp.
- ⁴⁰ Šnore. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados, 46., 53. lpp.
- ⁴¹ Turpat, 53.–54. lpp.
- ⁴² Jānis Ciglis (2004). Zemgaļi Vidzemē? No: *Pētījumi zemgaļu senatnē: Rakstu krājums*. Rīga: Latvijas Vēstures muzejs, 27. lpp. (Latvijas Vēstures muzeja raksti Nr. 10).
- ⁴³ Elvira Šnore (1970). Kamennyi mogil'nik v Lazdini. No: *Studia archaeologica in memoria Harri Moora*. Tallin: Valgus, 189.–196. lpp.
- ⁴⁴ Balodis (red.). *Latvijas arhaioloģija*, 54.–69. lpp.
- ⁴⁵ Arvīds Dzērvītis, Valdemārs Ģintars (red.) (1936). *Ievads latviešu tautas tērpu vēsturē*, I. Rīga: J. Grinberga izdevniecība.
- ⁴⁶ Sīkāk par viņa uzskatiem sk.: Andrejs Vasks (2010). Francis Balodis un etniskie pētījumi Latvijas aizvēsturē. No: *Arheoloģija un etnogrāfija*, 24. laid. Rīga: Zinātne, 57.–65. lpp.
- ⁴⁷ Elvira Šnore (1937). Izrakumi agro vēsturisko laiku kapulaukā Jūrkalnes Darvdedžos. *Senatne un Māksla*, 2, 57.–64. lpp.

- ⁴⁸ Pēteris Stepiņš (1940). Senā Aizkraukles baznīca. *Senatne un Māksla*, 2, 1.–11. lpp.
- ⁴⁹ Vitolds Muižnieks (2015). *Bēru tradīcijas Latvijā pēc arheoloģiski pētīto 14.–18. gadsimta apbedīšanas vietu materiāla*. Rīga: Latvijas Nacionālais vēstures muzejs, 35. lpp. (Latvijas Nacionālā vēstures muzeja raksti Nr. 21).
- ⁵⁰ Elvīra Šnore (1938). 1937. gada izrakumi Valmierā. *Senatne un Māksla*, 3, 82.–98. lpp.
- ⁵¹ Melita Vilsone (1973). Muzeja arheoloģiskie izrakumi Rīgā un to nozīme pilsētas vēstures izpētē. No: *Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejs 1773–1973*. Rīga: Zvaigzne, 85.–100. lpp.
- ⁵² Ilgvars Misāns (2012). *Klio Latvijā: raksti par historiogrāfijas problēmām*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 143.–144. lpp. (Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes raksti. Sērija “Vēsture”, 2. sēj.).
- ⁵³ Eduards Kastiņš (1939). Latvijas senvēstures pētīšana. 1918.–1938. No: *Ceļi: Rakstu krājums*, IX. Rīga: Ramaves apgāds, 77. lpp.
- ⁵⁴ Balodis (red.). *Latvijas arhaioloģija*, 9.–12. lpp.
- ⁵⁵ Der zweite Kongress baltischer Archäologen, unter dem Schutze Sr. Exzellenz des Herrn Staatspräsidenten von Lettland, und die Vorarbeiten zum Kongress (Kurzer Bericht des Generalsekretärs) (1931). In: *Congressus secundus archaeologorum Balticorum Rigae, 19.–23. VIII. 1930*. Rigae, S. 7–40 (Acta Universitatis Latviensis Philologorum et Philosophorum ordinis series, tomus I, supplementum 1).
- ⁵⁶ Francis Balodis (red.) (1926). *Latvijas arhaioloģija*. Rīga: Valters un Rapa.
- ⁵⁷ Francis Balodis (1938). *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*. Rīga: Valters un Rapa (Latviešu vēsture. I sēj. 1. daļa. Prof. F. Baloža un prof. A. Tenteļa redakcijā).
- ⁵⁸ Francis Balodis, Rauls Šnore (red.) (1937). *Latviešu kultūra senatnē: Atēlu sakopojums*. Rīga: Pieminekļu valde.
- ⁵⁹ Eduards Šturms (1936). *Die ältere Bronzezeit im Ostbaltikum*. Berlin und Leipzig: Walter de Gruyter & Co (Vorgeschichtliche Forschungen, Heft 10).
- ⁶⁰ Harri Moora (1929). *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* I. Teil: Die Funde. Tartu-Dorpat; Harri Moora (1938). *Die Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 n. Chr.* II. Teil: Analyse. Tartu.
- ⁶¹ Francis Balodis (1940). *Jersika un tai 1939. gadā izdarītie izrakumi*. Rīga: Pieminekļu valde.
- ⁶² Šnore. Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados, 39.–96. lpp.
- ⁶³ Fēlikss Jākobsons (1928). Piezīmes par podnieka ripas ieviešanu Latvijā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 5/6, 600.–603. lpp.
- ⁶⁴ Eduards Šturms (1934). Kursas aizvēstures problēmas. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 7/8, 2.–10. lpp.; 9, 178.–185. lpp.

- ⁶⁵ Zelmars Lancmanis (1920). Senatnes liecinieku kopšana. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 2, 131.–134. lpp.; Artūrs Štāls (1920). Pārskats par kultūrálo vērtību aizsardzības darbiem. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 7, 62.–64. lpp.; Ernests Felsbergs (1922). Sargājat mūsu senču kapus! *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 5, 545.–546. lpp.; B. Brežģis (1931). Senatnes pieminekļu aizsardzība Latgalē laikmetā no XVIII–XX gs. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 5/6, 511.–522. lpp.; Francis Balodis (1938). Pārskats par Pieminekļu valdes darbību no 1923.–1938. gadam. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 11, 580.–581. lpp.
- ⁶⁶ Eduards Šturms (1932). 1931. gada ieguvumi arheoloģijā. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1, 36.–47. lpp.
- ⁶⁷ Elvira Šnore (1936). Pieminekļu valdes 1935. gada ieguvumu izstāde pili. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 2, 186.–187. lpp.; Elvira Šnore (1937). Pieminekļu valdes 1936. g. izrakto pieminekļu izstāde. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 1, 89.–91. lpp.
- ⁶⁸ Fēlikss Jākobsons (1929). Senlatviešu ienākšana Latvijā. *Senatne*, 1, 2.–10. lpp.
- ⁶⁹ Valdemārs Ģinters (1929). Jauns senkapu tips Latvijā. *Senatne*, 1, 11.–14. lpp.
- ⁷⁰ Valdemārs Ģinters (1936). Daugmales pilskalna 1935. g. izrakumi. *Senatne un Māksla*, 1, 33.–56. lpp.; Valdemārs Ģinters (1936). Daugmales pilskalna 1936. g. izrakumi. *Senatne un Māksla*, 4, 87.–105. lpp.
- ⁷¹ Ādolfs Karnups (1936). Izrakumi Talsu pilskalnā 1936. g. *Senatne un Māksla*, 4, 67.–86. lpp.; Ādolfs Karnups (1938). Izrakumi Talsu pilskalnā 1937. g. *Senatne un Māksla*, 2, 74.–93. lpp.
- ⁷² Valdemārs Ģinters (1939). Senā Mežotne. 1938. gada arheoloģiskie izrakumi pilskalnā un kapulaukā. *Senatne un Māksla*, 1, 64.–98. lpp.; Valdemārs Ģinters (1939). Senā Mežotne. 1939. gada izrakumi. *Senatne un Māksla*, 4, 15.–45. lpp.
- ⁷³ Eduards Šturms (1936). Akmens laikmeta atradumi Rīgā. *Senatne un Māksla*, 3, 65.–71. lpp.
- ⁷⁴ Eduards Šturms (1937). Senākie cilvēka tēli Latvijā. *Senatne un Māksla*, 4, 83.–91. lpp.
- ⁷⁵ Eduards Šturms (1938). Dvietes un Lubānas kaula senlietas. *Senatne un Māksla*, 1, 71.–82. lpp.
- ⁷⁶ Eduards Šturms (1939). Mezolita atradumi Latvijā. *Senatne un Māksla*, 1, 31.–44. lpp.
- ⁷⁷ Eduards Šturms (1936). Kuršu zobeni. *Senatne un Māksla*, 4, 106.–116. lpp.
- ⁷⁸ Valdemārs Ģinters (1936). Romas imports Latvijā. *Senatne un Māksla*, 2, 47.–61. lpp.
- ⁷⁹ Valdemārs Ģinters (1937). Seno zemgaļu vairogu atradumi. *Senatne un Māksla*, 4, 92.–97. lpp.

- ⁸⁰ Rauls Šnore (1938). Par vēlā dzelzs laikmeta sudraba atradumiem Latvijā. *Senatne un Māksla*, 2, 94.–110. lpp.
- ⁸¹ Francis Balodis (1938). Latviešu senvēstures pētīšanas likteņgaitas. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 4, 507.–518. lpp.; Francis Balodis (1939). Latviešu starptautiskie sakari ap 1000. gadu pēc Kristus. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1, 5.–20. lpp.
- ⁸² Ernests Brastiņš (1926). *Latvijas pilskalni. 2. Zemgale un Augšzeme*. Rīga: Pieminekļu valde (Pieminekļu valdes materiālu krājumi).
- ⁸³ Ernests Brastiņš (1928). *Latvijas pilskalni. 3. Latgale*. Rīga: Pieminekļu valde (Pieminekļu valdes materiālu krājumi).
- ⁸⁴ Ernests Brastiņš (1930). *Latvijas pilskalni. 4. Vidzeme*. Rīga: Pieminekļu valde (Pieminekļu valdes materiālu krājumi).
- ⁸⁵ Ernests Brastiņš (1923). *Latvijas pilskalni. 1. Kuršu zeme*. Rīga: Latvijas senatnes pētītāju biedrība.
- ⁸⁶ Ernst Wahle (1928). *Izrakumi Rucavā un Bauskā*. Rīga (Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhaioloģijas raksti, I, 2); Harijs Moora (1928). *Senā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapu izrakumi Jēkabpils apriņķī*. Rīga (Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhaioloģijas raksti, I, 3); Francis Balodis, Andrejs Teikmanis, Pauls Kundziņš, Ludvigs Kundziņš (1928). *Izrakumi Raunas Tanīsa kalnā 1927. gadā*. Rīga: Pieminekļu valde (Arhaioloģijas raksti, IV, 1); Elvira Šnore (1933). *Izrakumi Slates sila uzkalniņu kapos 1927. gadā*. Rīga (Pieminekļu valdes materiālu krājumi. Arhaioloģijas raksti, I, 1).
- ⁸⁷ Edīta Elksnīte (1935). Jaunpiebalgas uzkalniņu kapi. No: *Filologu biedrības raksti*, 15. Rīga, 3.–24. lpp.
- ⁸⁸ Hugo Riekstiņš (1930). Latvijas arheoloģiskās kartes. No: *Latviešu aizvēstures materiāli*, I. Rīga, 5.–37. lpp.
- ⁸⁹ Rauls Šnore (1930). Dzelzs laikmeta latviešu rotas adatas. No: *Latviešu aizvēstures materiāli*, I. Rīga, 39.–95. lpp.
- ⁹⁰ Eduards Šturms (1936). Latvijas akmens laikmeta materiāli. *Latviešu aizvēstures materiāli*, II. Rīga, 3.–30. lpp.
- ⁹¹ Gustaf Kossinna (1926). *Ursprung und Verbreitung der Germanen in vor- und frühgeschichtlicher Zeit*. Berlin: Germanen-Verlag.
- ⁹² Balodis. *Senākie laiki. Latviešu senvēsture*, 45.–99. lpp.
- ⁹³ Arveds Švābe. Latviešu vēsture. *Brīvā Zeme*, 31.12.1938.
- ⁹⁴ Sk., piemēram: Francis Balodis (1926). Vēlais dzelzs laikmets. No: F. Balodis (red.). *Latvijas arhaioloģija*. Rīga: Valters un Rapa, 70.–125. lpp.; Francis Balodis (1928). Mūsu senči. *Daugava*, 5, 605.–616. lpp.; Francis Balodis (1929). Senlatvieši. *Daugava*, 4, 462.–476. lpp.
- ⁹⁵ Ian Hodder (1992). Archaeological theory in contemporary European societies: the emergence of competing traditions. In: *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*. London: Routledge, pp. 2–3.
- ⁹⁶ Andrejs Vasks (1998). Etniskās rekonstrukcijas Latvijas aizvēsturē. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 25.–26. lpp.

ARCHAEOLOGY IN THE REPUBLIC OF LATVIA (1918–1940)

Andrejs Vasks

Dr. habil. hist., senior researcher at the Institute of the History of Latvia, University of Latvia, professor at the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia.

Research interests: prehistory and archaeology of Latvia, Bronze Age and Earliest Iron Age.

This article examines the development of Latvian archaeology during the inter-war period, the organisational activities that were undertaken, and the institutions established for the purpose of archaeological research and protection of monuments, as well as international cooperation and publications.

Key words: Latvia, archaeology, Stone Age, Bronze Age, Iron Age, historical period, international cooperation, publications.

Summary

Although the World War I had concluded at the time when the Latvian state was founded in 1918, the Independence War against internal and external enemies continued, ending only in 1920. Only then was it possible to establish the institutions of the new republic, including the organisations concerned with science, education and culture. The Latvian Ethnographic Museum, founded in 1920 (renamed in 1924 the State Historical Museum; now known as the National History Museum of Latvia), also included an archaeology department. In 1922 a Department of Archaeology was established at the University of Latvia, headed up to 1924 by Max Ebert from Königsberg University, and subsequently by Prof. Francis Balodis. In 1923, a Law on the Protection of Monuments was passed, and that same year the Board of Monuments (BM) was created, responsible for registering cultural monuments, including archaeological monuments, creating lists of monuments under protection, establishing a network of correspondents and undertaking excavation. From this time onwards, archaeological excavation could only be undertaken with the permission of the BM, and the documentation and finds were to be submitted to the BM, which transferred them to the State

Historical Museum. Thus, 1923 was a turning point in Latvian archaeology: it became a modern research field, and the protection and study of archaeological monuments became an element of state cultural policy.

The excavation of Stone Age sites began only in the 1930s under the direction of Eduards Šturms. A number of sites were investigated at this time, the most important being Lejascīskas, Purciems, Iča and, most significantly, Sārnate, where wooden artefacts and remains of wooden structures were discovered for the first time. On the basis of this research, the Stone Age of Latvia was divided into the Mesolithic and Neolithic, and the beginning of the Neolithic was dated to 3000 BC. The Mesolithic of present-day Latvia was characterised by the Kunda Culture; for the Neolithic, two cultures were distinguished: the Comb Ware Culture, followed by the Corded Ware Culture.

During the 1930s excavation also commenced at sites of the Bronze and Pre-Roman Iron Age. Important was the excavation by Rauls Šnore at Kļauņi Hill-Fort, where local bronze-working was identified for the first time, and it was ascertained that everyday items were still being made from stone, bone and clay, as they had been in the Neolithic. Of the excavated Bronze Age barrow cemeteries, very important was the excavation by Šturms at Salaspils Reznēs. This was the first excavated Bronze Age burial site in Latvia, with both inhumations and cremations, the burials arranged on three levels. The changes in burial practices from the final quarter of the 2nd millennium BC to the middle of the 1st millennium BC could be traced very clearly. Discovered for the first time in a barrow excavated at Ķiravas Dārznieki were cremations in clay urns. In the course of excavation by Valdemārs Ģinters at Raganukalns in Jēkabpils a new type of burial from the Bronze/Earliest Iron Age was discovered, namely flat inhumation burials with stone structures. On the basis of a careful study of the bronze artefacts from the Bronze Age, Šturms established that in the Bronze Age present-day Latvia belonged to the East Baltic cultural region, the centre of which was in East Prussia, the northern boundary approximately following the River Daugava.

Of the Iron Age dwelling sites, excavation focussed mainly on hill-forts. A total of six hill-forts were investigated. In the 1920s large-scale excavation took place only at Raunas Tanīskalns. An important undertaking in the 1920s was the registration of hill-forts, carried out

by Ernests Brastiņš. He surveyed a total of 282 hill-forts, publishing his data in four books.

In the 1930s excavation was carried out at another five hill-forts: Talsi (directed by Ādolfs Karnups), Mežotne (Valdemārs Ģinters), Daugmale (V. Ģinters), Jersika (F. Balodis) and Dignāja (Elvīra Šnore). These major excavations provided significant new evidence regarding the structure of the fortifications, the buildings and the way of life. Apart from Kļauģukalns, the hill-fort material relates to the Late Iron Age and the 13th century. This period was a focus of attention for Latvian prehistorians, most notably Balodis, since it was at the archaeological sites of this period that they hoped to find evidence of the high cultural level of the population, which would serve to refute the idea still current in Baltic German historical literature of the backwardness of the native tribes in the period before Christianity. On the basis of the new archaeological evidence, Balodis could offer a significantly more extensive characterisation of agriculture, animal husbandry, crafts and trade in the Late Iron Age.

Excavation took place at a much greater number of Iron Age cemeteries. Up to 1938, excavation was conducted at 42 Early Iron Age, 26 Middle Iron Age and 67 Late Iron Age burial sites. In 1939 and 1940 approximately 30 more Iron Age burial sites were investigated. For the most part these were small-scale test excavations or rescue excavations lasting just a few days, in response to information received by the Board of Monuments concerning finds of human bones and artefacts. The excavation of Iron Age cemeteries provided a great deal of new evidence for understanding material culture and burial practices, as well as for interpreting ethnic questions. Balodis was undoubtedly the main authority on questions of ethnicity.

Among the archaeological sites from historical periods, research was directed mainly at 13th–17th century burial sites. Up to 1939, burials from the historical period were excavated at more than 80 sites altogether. In the majority of cases excavation was aimed at following up information received concerning previously unregistered burials; accordingly, the scale of excavation was very small. The only excavations on living sites of the historical period were in the castle ruins of Valmiera (directed by Elvīra Šnore, Hugo Riekstiņš and Pēteris Stepiņš). In the late 1930s excavation was carried out in Old Riga (directed by R. Šnore), marking the beginning of urban

archaeology, which would see extensive development after the World War II.

Important for the development of Latvian archaeology in the 1920s and 30s were contacts with researchers in other countries. The contribution by German archaeologist Max Ebert at the University of Latvia has already been mentioned above. In order to strengthen contacts with Swedish archaeology, in 1929 and 1930 Prof. B. Nerman was invited to Latvia: in collaboration with Balodis, he carried out excavation of the Scandinavian cemeteries and hill-fort in Grobiņa. Also significant in terms of professional development was the training received by Latvian archaeologists abroad. Latvian archaeology became better known and recognised internationally in 1930, when the 2nd Congress of Baltic Archaeologists was held in Riga. The congress was attended by a total of 95 scholars from nine countries.

In characterising this second phase of development of Latvian archaeology – during the time of the Republic of Latvia – we may say that 1) archaeology in Latvia had become a state-supported, independent research field; 2) the source material was significantly enlarged, both through the systematic listing and registration of archaeological sites in Latvia, and through excavation on a small or large scale in accordance with the methodological standards of that time; 3) on the basis of this source material, issues of typology and chronology of archaeological material began to be addressed, as did broader questions relating to prehistory. Since this was culture-historical archaeology in terms of its outlook and approach, one of the most important issues in archaeological research was that of the Baltic tribes in antiquity, the identification of particular groups of these tribes and their connection with particular archaeological sites. 4) Training for archaeologists was now provided at the University of Latvia.